

Οι Αγιοι Ανάργυροι δεν πίνουν πια καφέ στο Κολωνάκι

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟ-
ΠΟΥΛΟΥ

Τα τελευταία χρόνια η μεσαία τάξη της Ελλάδας κάνει πολύ θόρυβο. 'Η μάλλον πολύς θόρυβος γίνεται γύρω από το όνομά της χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ακούγεται η ίδια, ότι όσοι την επικαλούνται θέλουν πράγματι το καλό της ή έστω ότι όσοι την ονοματίζουν συμφωνούμε όλοι για το τι είναι και τι θέλει η μεσαία τάξη. Κάτι τέτοιο δεν πρέπει να μας εκπλήσσει, ούτε να μας τρομάζει αποτρέποντάς μας να ασχοληθούμε με αυτό που θα τολμούσα να πω ότι είναι το κατεξοχήν κοινωνικό υποκείμενο των φιλελεύθερων σύγχρονων δημοκρατιών και συνάμα το μαλακό τους υπογάστριο. Τα σύγχρονα μεσοστρώματα διέπονται από ρευστότητα και εσωτερική ποικιλία, δεν οριοθετούνται εύκολα, η ταξική τους ταυτότητα ξεγλιστρά όσο και αν λεπτύνουμε τα εργαλεία μας και τέλος οι εισοδηματικές διαφορές στο εσωτερικό τους είναι τόσο σημαντικές που δεν επιτρέπουν να παγιωθεί η εικόνα τους. Απ' αυτή την άποψη, η μεσαία τάξη, στην Ελλάδα ειδικότερα, εύκολα γινόταν ο απεχθής άλλος της κοινωνιολογίας αλλά και της πολιτικής. Οσο επεκτεινόταν τόσο παραλείπαμε να την ονοματίσουμε, όσο έτρωγε τα κοινωνικά κενά με την ασταθή μα υπαρκτή της ζωή τόσο διστάζαμε να την υποδεχτούμε στο κόσμο της αναλυτικής και πολιτικής μας νομιμότητας. Οι δεξιοί επιμένανε στον ελληνοχριστιανικό έθνος, οι φιλελεύθεροι και εκσυγχρονιστές καθαγίαζαν τον ανεύρετο πολίτη και οι αριστεροί όταν δεν μιλούσαν για τον αυθεντικό λαό διεκδικούσαν στην αρχή κάποιο προλεταριάτο για να το υποκαταστήσουν από το φάσμα των καταπιεσμένων μειονοτήτων κάθε λογής.

Εντούτοις μεσαία τάξη και μεσοστρώματα υπάρχουν, ακόμα καλύτερα υπήρξαν και από ένα σημείο και μετά κατοίκησαν τις κοινωνικές περιοχές, τα κενά ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, αστούς και εργάτες, κατοίκους των πόλεων και υπαίθριους, μείωσαν την κοινωνική απόσταση, παρήγαν τις μητροπόλεις μας και όπως είπα και παραπάνω έγιναν ο κοινωνικός βιότοπος της σύγχρονης ελληνικής δημοκρατίας. Για όσους εδώ και καιρό προσπαθούσε ερευνητικά να υπερβούμε τις περιγραφές της Ελλάδας ή μια χώρα δέσμια μεσογειακών, οθωμανικών και βαλκανικών αρχαιοτήτων – και που ο Γιάννης Βούλγαρης μας δικαιώνει με τον τελευταίο του βιβλίο, είχε γίνει προφανές ότι η μεταπολιτευτική δημοκρατία ήταν παιδί και γονιός μιας ιδιότυπης, ευρύχωρης και έντονης μεσαίας τάξης και των εν πολλοίς παθολογικών οικονομικών δεδομένων που επέτρεπαν την ύπαρξή της.

Τι ήταν όμως ακριβώς μεσαία τάξη; Τι είναι σήμερα και τι νόημα έχει κάποια προβολή της στο πέρασμα της μεταπολιτευτικής μας ιστορίας και μπροστά σε μια νέα σελίδα της κοινωνικής μας ιστορίας; Ιστορικά μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τουλάχιστον περιόδους για την ελληνική περίπτωση που παρεμπιπτόντως θυμίζουν την κοινωνική κινησιολογία που συναντάμε στις χώρες του καπιταλιστικού κέντρου τους περασμένους αιώνες.

Η πρώτη μορφή είναι αυτή που αφορά το εμπόριο και κομμάτια της δημόσιας υπαλληλίας. Τη γνωρίζουμε στο γύρισμα του 19ου αιώνα και οργανώνει την ομάδα των νοικοκυραίων όπως ωραία την περιγράφει ο Νίκος Ποταμιάνος στο βιβλίο του. Συντηρητικός και αναπαραγωγικός για τον εαυτό του εν μέρει αναπτυξιακός αλλά δέσμιος των εθνοκρατικών πειθαρχιών. Η κοινωνιολογική του δυναμική οριοθετείται από το αστικότητά του, από τη μικρο-αστικότητά του για την ακρίβεια.

Η δεύτερη μορφή χτίζεται αργά αργά μαζί με την πολυκατοικία της ανοικοδόμησης και της αντιπαροχής. Ενώνει προοδευτικά και ανεπαίσθητα τους παλιούς νοικοκυραίους με τα παιδιά που δεν ζούσαν ακόμα όταν τέλειωσε ο πόλεμος. Είναι η ακόμα θολή μεσαία τάξη

της ανοικοδόμησης. Η πόλη εξακολουθεί να αποτελεί το μείζον ενοποιητικό της στοιχείο μα σε αυτήν προ-στίθενται και τα πρώτα δείγματα ενός σύγχρονου και δυτικού μικροαστισμού που επιτρέπει ανέκδοτες μέχρι τότε συναντήσεις των νικητών και των ηττημένων μα και εν γένει των ισχυρών και των αδύναμων. Η πολιτιστική άνοιξη και εν γένει η γέννηση μιας ισχυρής καταναλωτικής κουλτούρας θα λειτουργήσουν ως αγωγοί μιας νέας κοινής κοινωνίας. Την οποία η χούντα θα στρεβλώσει αλλά δεν θα ανακόψει.

Η τρίτη εκδοχή, αυτή που έγινε η επικυρίαρχη και όπως είπαμε άμορφη τάξη της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας. Αυτή που επέτρεψε την κοινωνική ειρήνη, επέκτεινε την κοινή κοινωνία και εξέβαλε στην υπερνεωτερικότητα, σε όλες τις απολαύσεις της χλιδής και όλες τις παθολογίες της. Ογκώδης και πολυμιγής αυτή η έσχατη μορφή της μεσαίας τάξης μπορεί να χώραγε από ανώτερους στρατιωτικούς που αποφοίτησαν το '65 από την Ευελπίδων μέχρι τα άγρια εγγόνια τους που τα έσπαγαν το 2008 στα νέα Δεκεμβριανά, από την αναπληρώτρια καθηγήτρια ειδικής αγωγής του σήμερα, αυτή που δεν διορίζεται ποτέ έως τον Αλβανό που ύστερα από 20 χρόνια αποταμίευσης και μόχθου αγόρασε μισό ταξί μέσα στην κρίση, από τον καπετάνιο που άνοιξε προπατζίδικο μέχρι το κουίρ παιδί του που τελείωσε την Καλών Τεχνών την οποία βρίσκει πλνκτική, από τον υπάλληλο τραπέζης μέχρι τον διευθυντή του. Ο ένας ψήφισε ΠΑΣΟΚ και ο άλλος ΝΔ, συναντήθηκαν στον ΣΥΡΙΖΑ. Αυτή ήταν η μεσαία τάξη μας. 'Η ένα ευρύ πεδίο διαφορετικών κοινωνικών φαινοτύπων που οι αριστεροί αρέσκονταν να στιγματίζουν ως νοικοκυραίους – εσχάτως επανήλθε αυτό αλλά για δεκαετίες η αναχρονιστική κριτική της Αριστεράς χρησιμοποιούσε με σιχασιά στο στόμα το όρο μικροαστοί. Είναι οι ίδιοι οι άνθρωποι που η έλλογη Δεξιά εδώ και μια δεκαετία τουλάχιστον ψέγει επειδή δεν είναι νοικοκυραίοι ή ξεμπερδεύει αποκαλώντας του πασοκαρία.

Ποια τα ελατήρια και κοινά γνωρίσματα αυτής της ευρείας μεσαίας τάξης της μεταπολίτευσης;

Πολύ τηλεγραφικά:

Πολλαπλοί κοινωνικοί και επαγγελματικοί ρόλοι – αυτό που ο Τσουκαλάς ονόμασε πολυσθένεια.

Ανοδική κοινωνική κινητικότητα από γενιά σε γενιά.

Μεγάλη εκπένδυση στην εκπαίδευση.

Επιτυχής μείξη παραδοσιακών και νεωτερικών πρακτικών.

Οικογενειακή συναίνεση και στρατηγική.

Κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο και κοινές καταναλωτικές εμμονές.

Πολιτικοποίηση στην αρχή και χλιαρή δημοκρατικότητα στη συνέχεια αλλά μέσα στο δημοκρατικό συμβόλαιο της μεταπολίτευσης.

Ιδιοκατοίκηση.

Ελεγχόμενα σχέδια ζωής από την οικογένεια και το κράτος, μια και μέσω αυτού συντελείτο η κοινωνική αυτή μαζική άνοδος (γι' αυτό και όταν χρεοκόπησε το κράτος η πτώση ήταν εξίσου μαζική). Μια τάξη κρατική.

Σήμερα η τάξη αυτή, ο κοινωνικός βιότοπος, έχει διασπαστεί πολλαπλώς. Οι άνθρωποι δεν μετέχουν των ίδιων εμμονών. Οι άγιοι ανάργυροι δεν πίνουν πλέον καφέ στο Κολωνάκι. Τρία μεγάλα χάσματα συνοψίζουν τα αποτελέσματα της κρίσης και ειδικότερα των πολιτών που εφαρμόστηκαν μετά τη δεύτερη χρεοκοπία και την επιβολή ενός άτυπου δραχμισμού του 2015. Τα είχαμε κουβεντιάσει εδώ πριν από ένα χρόνο. Όσοι κινήθηκαν με μετρητά και όσοι εγκλωβίστηκαν στις κλειστές τράπεζες, όσοι προ-

στατεύονται από το Δημόσιο και όσοι εκτίθενται στην παγκόσμια οικονομία μέσα στη μιζέρια του ιδιωτικού τομέα, όσοι μετέχουν του πολιτισμού της διαφοριστικής παγκοσμιοποιημένης ελίτ και όσοι εγλωβίζονται στον χώρο και σε ένα έθνος που υποχωρεί. Κοινή μοίρα όλων η αποδυνάμωση του κρατικού υποστηρικτή, η κάμψη του δημοκρατικού φρονήματος, η κατάρρευση των νοσηματοδοτήσεων της ύπαρξης και εν γένει της προσδοκίας στο μέλλον. Όμως το φαντασματικό ομοίωμα αυτής της δημοκρατικής μεσαίας τάξης είναι εδώ. Το είδαμε στις πρόσφατες εκλογές με κάποιον τρόπο. Ουδείς μπορεί να φτιάξει τη μηχανική μιας αναβίωσης ή ανασύστασης. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η νέα κοινωνική συνοχή – αν επιτευχθεί θα έχει κάποιες ουσιώδεις διαφορές: Δεν θα χρηματοδοτείται από το κράτος και δεν θα οριοθετείται από την οικογένεια. Η κοινωνική κινητικότητα δεν θα είναι συλλογική και οι κίνδυνοι θα αναλαμβάνονται ατομικά.

Ο Παναγής Παναγιωτόπουλος είναι επίκουρος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ
ΔΑΛΙΑΝΗ

Η κατοικία μέσα στο νέο οικονομικό περιβάλλον

Τις τελευταίες δεκαετίες παρακολουθούμε την αυξανόμενη συμπίεση της μεσαιάς τάξης σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Μια από τις αιτίες είναι το κόστος της στέγασης που καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος. Η αξιοπρεπής, ασφαλής κατοικία, σε προσιτή τιμή, αποτελεί θεμελιώδη ανάγκη και θεωρείται ανθρώπινο δικαίωμα. Στην Ελλάδα, ιστορικά η συγκρότηση της μικρομεσαίας τάξης συνδέθηκε με την αυξανόμενη ιδιοκατοίκηση και η κατοικία συνδέθηκε με την ειρήνη, την ευημερία και τη δημοκρατία. Από το 2010 η υψηλή ανεργία, τα μειούμενα εισοδήματα, η μηδενική πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό, η μείωση των αποταμιεύσεων κ.ά. παρεμπόδισαν την αναπαραγωγή της λαϊκής πρόσβασης στην ιδιοκατοίκηση ανεβάζοντας παράλληλα το ποσοστό των ενοικιαστών. Το κόστος στέγασης για τους ενοικιαστές στην Ελλάδα είναι το υψηλότερο στην ΕΕ: πάνω από 40% του εισοδήματος έναντι 28% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Η πρόσβαση στην κατοικία στην εποχή του Airbnb είναι σημαντική πρόκληση, καθώς δημιουργείται ανταγωνισμός μεταξύ μόνιμης κατοικίας και τουριστικού καταλύματος.

Η Αλεξάνδρα Δαλιάνη είναι αρχιτέκτονα-πολεοδόμος στην ανώτατη αρχιτεκτονική σχολή Βιλλέτ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΙΜΑΤΟΣ

Θεμελιώδες ζήτημα η ταυτότητά της

ΤΟΥ
ΝΙΚΟΥ
ΔΕΜΕΡΤΖΗ

Το ότι στην έρευνα η μεσαία τάξη δύσκολα προσδιορίζεται συμβάλλει στην ακόμα μεγαλύτερη ασάφεια του όρου αυτού όταν χρησιμοποιείται ως όπλο ή ρητορικό επιχείρημα του πολιτικού λόγου σε συνθήκες ανταγωνισμού. Πόσω μάλλον που – μολονότι συνιστά ένα από τα θεμέλια της κοινωνιολογίας – και η ίδια η έννοια «τάξη» χαρακτηρίζεται από νοηματική απροσδιοριστία. Οι τυχαία λοιπόν χρησιμοποιούνται διαφορετικές εκφράσεις: μεσαία τάξη, μεσαίες τάξεις, μεσαία στρώματα. Στην κοινωνιολογική έρευνα είτε ετεροπροσδιορίζεται ως εισοδηματική κατηγορία ποικίλου περιεχομένου, είτε συγκροτείται μέσω του αυτοπροσδιορισμού των ερωτώμενων

σε αυτήν. Εκ των θεμελιωδών ζητημάτων που τίθενται είναι η εσωτερική της ετερογένεια, η ταυτότητά της, η σχέση της με τις υπόλοιπες τάξεις, καθώς και οι αξίες των όσων αυτοτοποθετούνται σε αυτήν. Από την Παγκόσμια Έρευνα Αξιών που πρόσφατα ολοκλήρωσε το ΕΚΚΕ διαπιστώνεται ότι σχεδόν το 50% των Ελλήνων αυτοτοποθετείται στη «μεσαία τάξη» (ανώτερη και κατώτερη), οι περισσότεροι δε από αυτούς υιοθετούν εγκόσμιους, ορθολογικούς και ελευθεριακούς αξιακούς προσανατολισμούς, οι οποίοι πιθανολογείται ότι οδηγούν σε σύστοιχες πολιτικές επιλογές.

Ο Νίκος Δεμερτζής είναι καθηγητής στο ΕΚΠΑ

ΤΗΣ
ΚΑΡΟΛΙΝΑΣ
ΜΕΡΜΗΓΚΑ

Κράτος-φίλος και όχι εχθρός

Η μεσαία τάξη της Ελλάδας δεν υπήρξε ποτέ συγκεκριμένη και ούτε, τουλάχιστον από τη Μεταπολίτευση και μετά, δημοφιλής. Είναι η άχαρη ραχοκοκαλιά που συγκρατεί, στηρίζει και τροφοδοτεί τα πιο γοητευτικά άκρα, και ο πιο εύκολος και ευάλωτος στόχος αυτών των άκρων.

Και είναι επίσης δεμένη χειροπόδαρα με τη χώρα, γιατί οι επενδύσεις και τα συμφέροντά της (που δεν μπορεί να κρύψει ή να μεταφέρει αλλού) είναι και τα συμφέροντα της χώρας. Χρειάζονται η μία την άλλη για να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν. Χρειάζονται την αρχική εξίσωση «μορφώνομαι - εργάζομαι - κερδίζω - προσφέρω», μια ανανέωση, δηλαδή, του συμβολαίου αμοιβαίας ασφάλειας κι εμπιστοσύνης, με ένα κράτος-φίλο και όχι εχθρό.

Η Καρολίνα Μέρμηγκα είναι συγγραφέας

Νέο ξεκίνημα για την ελληνική οικονομία

Η ελληνική κρίση 2008-2018 χαρακτηρίζεται από δύο ξεχωριστά στάδια. Στο πρώτο στάδιο έως το 2013, οι ανισορροπίες δεκαετιών της οικονομίας διορθώθηκαν με υπομονή, κόπο και θυσιές και η οικονομία ξεκίνησε μια ανοδική πορεία το 2014. Δυστυχώς, η επανεκκίνηση αυτή της οικονομίας σταμάτησε το 2015 από μια νέα ιδεοληπτική κυβέρνηση και μια νέα ύφεση.

Σήμερα βρισκόμαστε ξανά στο σημείο εκκίνησης του 2014, με τη διαφορά ότι κάθε χρόνο χάνουμε τουλάχιστον ένα 10% του ΑΕΠ που θα μπορούσαμε να είχαμε χωρίς την αχρείαστη

ΤΟΥ ΓΚΙΚΑ
ΧΑΡΑΛΟΥΒΕΛΗ

δεύτερη φάση της κρίσης, ενώ οι πολίτες μετά από μια δεκαετία προβλημάτων, βλέπουν το μέλλον με εμποτισμένη την απαισιοδοξία. Η μεσαία τάξη έχει αποδεκατιστεί. Τι χρειάζεται για ένα νέο ξεκίνημα; Αλλαγή σελίδας. Ένα οικονομικό πρόγραμμα με κύρος και αξιοπιστία.

Η οικονομία χρειάζεται εξαγωγές και επενδύσεις. Δεν χρειάζεται την υπερκατανάλωση που έφερε την κρίση. Οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών έχουν ανακάμψει σημαντικά. Αυξήθηκαν περίπου 60% από το 2009 και τώρα αποτελούν το 36% του ΑΕΠ σε σχέση με το 19% της προ κρίσης εποχής. Στόχος είναι το μερίδιό τους να αυξηθεί ακόμα περισσότερο, στο 50%. Αντιθέτως, οι επενδύσεις είχαν άσχημη πορεία. Βρίσκονται στο 1/3 του 2009. Αποτελούν την αχίλλειο πτέρνα της οικονομίας. Χωρίς αύξηση του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού της χώρας είμαστε καταδικασμένοι σε μαρasmus.

Η υπερφορολόγηση οδηγεί σε στασιμότητα διαρκείας. Μας εγκλωβίζει στη φτώχεια, αφού αποτρέπει τις επενδύσεις, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αλλά και τη διάθεση για εργασία. Η μείωση των συντελεστών είναι μια πολιτική που όλοι πλέον συμφωνούν και, με δεδομένη την υψηλή υπερφορολόγηση, πιθανόν να φέρει περισσότερα έσοδα παρά να αφαιρέσει. Την πολιτική αυτή θα διευκόλυνε σε λίγο καιρό, όταν η νέα κυβέρνηση αποκτήσει αξιοπιστία, μια μείωση των στόχων για τα πρωτογενή πλεονάσματα της περιόδου 2021-2060. Αν, για παράδειγμα, ο δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής είναι η μονάδα, τότε ο λόγος ο Χρέους/ΑΕΠ σήμερα μειώνεται μόνο και μόνο από την αύξηση του ΑΕΠ που θα επιφέρει η λιγότερο αυστηρή δημοσιονομική πολιτική.

Η πολιτική για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας είναι επίσης σημαντική. Στη διάρκεια 2010-2015 η ανταγωνιστικότητα του κόστους εργασίας βελτιώθηκε και υπερκάλυψε την προηγούμενη απώλεια μετά το 2000. Αυτή η ανταγωνιστικότητα δεν πρέπει να καθεί με αυξήσεις μισθών που δεν αντικατοπτρίζουν αύξηση της παραγωγικότητας. Να μη γυρίσουμε στα παλιά, αυτά που έφεραν την κρίση.

Βεβαίως, σήμερα είναι ακόμα πιο σημαντική η ανταγωνιστικότητα στην ποιότητα των προσφερόμενων αγαθών και υπηρεσιών. Η βελτίωσή της απαιτεί διαρκείς μεταρρυθμίσεις στο Δημόσιο, την Υγεία, την Εκπαίδευση, τη Δικαιοσύνη. Απαιτείται διαρκή προσπάθεια και έχει πολιτικό κόστος. Στη διάρκεια 2009-2014 όλοι οι δείκτες ποιοτικής ανταγωνιστικότητας (π.χ. Doing Business της Παγκόσμιας Τράπεζας) βελτιώθηκαν, αλλά επιδεινώθηκαν την περίοδο 2015-2019. Αυτή η επιδείνωση πρέπει άμεσα να αντιστραφεί με επιμονή και σκληρή δουλειά.

Ο τραπεζικός τομέας, που χτυπήθηκε από την κρίση, φαίνεται να σταθεροποιείται. Οι τράπεζες όμως κουβαλούν το βαρύ φορτίο των μη εξυπηρετούμενων δανείων και ανοιγμάτων και απαιτούνται επιθετικές λύσεις για τη γρήγορη μείωσή τους.

Τέλος, το μεγάλο πρόβλημα της χώρας είναι πιο μακροπρόθεσμο: ο πληθυσμός μειώνεται. Αυτό συνεπάγεται μικρότερη οικονομική και πολιτική δύναμη. Συνεπάγεται και τεράστιες μελλοντικές πιέσεις στο ασφαλιστικό σύστημα. Το πρόβλημα θα διορθωθεί αν η χώρα ανακάμψει γρήγορα και επενδύσει με έμφαση την καινοτομία και την πληροφορική.

Ο Γκίκας Χαράλδους είναι πρώην υπουργός Οικονομικών και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Να μειωθεί δραστικά η επιβάρυνση των φόρων

Ο διαχωρισμός όσον αφορά την πορεία των εισοδημάτων και των φορολογικών επιβαρύνσεων της μεσαίας τάξης σε τρεις εισοδηματικές κατηγορίες, 10.000-30.000 ευρώ, 30.000-60.000 και 60.000+ μας επιτρέπει να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της κάθε μιας εισοδηματικής κατηγορίας αλλά και να παρακολουθήσουμε τη χρονική διαδρομή τους τις κρίσιμες περιόδους 2010-15 και 2015-18. Τα λεπτομερή στοιχεία δείχνουν τη συρρίκνωση του αριθμού των φορολογουμένων στις δύο ανώτερες κατηγορίες κατά 50-60%, σε όλη τη χρονική περίοδο, γεγονός

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΗ
ΠΕΛΑΓΙΔΗ

που συμβαδίζει και με μια ανάλογη, ως αποτέλεσμα, συρρίκνωση και των σχετικών εισοδημάτων. Αυτό εξηγεί τόσο τη μετανάστευση φυσικών και νομικών προσώπων στο εξωτερικό όσο και τον «συνωστισμό» φορολογουμένων στις χαμηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες του 0-10.000. Καθώς η φορολογική πολιτική οφείλει να είναι πρωτίστως πολιτική κινήτρων, η επιβάρυνση φόρων και εισφορών πρωτίστως στην εργασία πρέπει να μειωθεί δραστικά ώστε το κίνητρο της απασχόλησης να βοηθήσει τα έσοδα αλλά και τις εισφορές. Σε πολιτικό επίπεδο, η διάσπαση και υποβάθμιση της μεσαίας τάξης τροφοδοτεί το ίδιο τη διάσπαση του πολιτικού συστήματος σε μικρά θνησιγενή, πάντως, μέρη με ορατές, δυσμενείς επιπτώσεις στη σταθερότητα και τη δημοκρατία.

Ο Θοδωρής Πελαγίδης είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς και σύμβουλος μακροοικονομίας του Κυριάκου Μητσοτάκη

Οι «αριθμοί της κρίσης»

Οι «αριθμοί της κρίσης» αποτυπώνουν τις επιπτώσεις της στα εισοδήματα των νοικοκυριών και τον φαύλο κύκλο υπερφορολόγησης - φοροδιαφυγής που χαρακτηρίζει την ελληνική οικονομία.

■ 2008-2017: τα εισοδήματα από εργασία στον ιδιωτικό τομέα υποχώρησαν 40% εξαιτίας της ύφεσης και της αυξημένης φοροδιαφυγής.

■ Ο μέσος μισθός υποχώρησε πολύ περισσότερο (-31%) από τη μέση σύνταξη (-17%), εξαιτίας της πολύ διευρυμένης μερικής απασχόλησης.

■ Το 54% των αυτοαπασχολούμενων έβαλαν λουκέτο λόγω ύφεσης αλλά και λόγω φορολόγησης (τέλος επιτηδεύματος, κατάργηση αφορολόγητου).

■ 2017: δηλώθηκαν 26 δισ. € εισοδήματα από εργασία στον ιδιωτικό τομέα. Τα εισοδήματα από το Δημόσιο (μισθοί, συντάξεις) ήταν 1,5 φορές περισσότερα.

■ Οι Έλληνες δηλώνουν φορολογικά φτωχοί. Ο πληθωρισμός φτωχών / επιδοματούχων οφείλεται, κυρίως, στα αδήλωτα εισοδήματα.

■ Τα 2 από τα 3€ που δαπανά ο εργοδότης για μισθοδοσία μεσαία αμειβόμενου εργαζομένου καταλήγουν στα δημόσια ταμεία! Η εκρηκτική επιβάρυνση της εργασίας (φόροι και εισφορές) αυξάνει τη φοροδιαφυγή, αποθαρρύνει την επιχειρηματικότητα, τροφοδοτεί το brain drain και τη φορολογική μετανάστευση των εταιρειών.

■ Η οικονομία χρειάζεται μείωση φόρων, αναπτυξιακή φορολογική πολιτική και φορολογική δικαιοσύνη.

Ο Γιώργος Στρατόπουλος είναι αναλυτής

Εισοδήματα και περιουσιακά στοιχεία

Στην περίοδο της κρίσης, το ισοδύναμο κατά κεφαλήν εισόδημα μειώθηκε κατά 37%, αλλά το επίπεδο της σχετικής φτώχειας μειώθηκε μόνο κατά 2 μονάδες, επειδή στην ίδια περίοδο μειώθηκε το «κατώφλι» της φτώχειας από €6.900 το 2009 σε €4.500 το 2018. Ο αριθμός των νοικοκυριών με εισόδημα άνω των €2.800 μηνιαίως, μειώθηκε από τις 850.000 στις 500.000. Το ποσοστό των «μη φτωχών» νοικοκυριών που είχαν καθυστερούμενες οφειλές (δάνεια, ενοίκια, λογαριασμούς) ήταν 35%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό

ΤΟΥ ΜΙΛΤΙΑΔΗ
ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

για τα «φτωχά» νοικοκυριά ήταν 70%. Το ποσοστό φτώχειας για τους εργαζόμενους είναι 22%, ενώ για τους συνταξιούχους 12%. Το 90% των κοινωνικών επιδομάτων δίνονται χωρίς έλεγχο των άλλων εισοδημάτων ή περιουσιακών στοιχείων. Όσον αφορά τα περιουσιακά στοιχεία, η μείωση της αξίας των κατοικιών κατά περίπου 50% στην περίοδο της κρίσης δημιούργησε λογιστικές απώλειες της τάξης των 400 δισ. ευρώ. Επίσης, οι απώλειες των σημερινών και των μελλοντικών συνταξιούχων μέχρι το 2060, λόγω των μειώσεων των παροχών με βάση τα τρία Μνημόνια, ανέρχονται σε τουλάχιστον 1 τρισ. ευρώ. Αυτό συνεπάγεται ισόποση ελάφρυνση των εργαζόμενων γενεών μέχρι το 2060.

Ο Μιλτιάδης Νεκτάριος είναι καθηγητής του Πανεπιστημίου Πειραιώς

Η ανισότητα των εισοδημάτων

Η φορολογία στις ΗΠΑ είναι μικρότερη στα μερίσματα και στις υπεράξιες μετοχών από ό,τι στο εισόδημα από εργασία, με σκοπό να μεγιστοποιηθούν οι επενδύσεις. Αποτέλεσμα είναι η ανισότητα καθαρών εισοδημάτων. Τελευταία, η ανισότητα μεγαλώνει λόγω της 4ης βιομηχανικής επανάστασης. Περισσότερες εργασίες γίνονται από υπολογιστές, ρομπότ και τεχνητή νοημοσύνη. Το εισόδημα που παράγεται από υπολογιστές,

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ

ρομπότ και τεχνητή νοημοσύνη πηγαίνει στα κέρδη που γίνονται μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής παραγωγής. Τα κέρδη πηγαίνουν στους μέτοχους, που είναι σχετικά πιο πλούσιοι και αυξάνουν την ανισότητα εισοδήματος. Πώς μπορεί να μειωθεί αυτή η ανισότητα; Οι εταιρείες μπορούν να δίνουν τη δυνατότητα στους εργαζόμενους να αγοράζουν μετοχές ώστε να συμμετέχουν στα κέρδη δίνοντάς τους δάνεια γι' αυτόν τον σκοπό. Πέρα από τη μείωση της ανισότητας εισοδημάτων, αυτή η λύση ευθυγραμμίζει τα κίνητρα εργαζομένων και του μάντζεμντ.

Ο Νίκος Οικονομίδης είναι καθηγητής Οικονομικών στο NYU

Ποσοτική αποτύπωση της μεσαίας τάξης

Στην παρουσίασή μας υιοθετούμε τον ορισμό της μελέτης του ΟΟΣΑ (2019) «Under Pressure: The Squeezed Middle Class» για τον προσδιορισμό της «μεσαίας τάξης» (νοικοκυριά με ισοδύναμο εισόδημα μεταξύ 75% και 200% του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος του πληθυσμού) και χρησιμοποιούμε τα μικρο-δεδομένα της έρευνας εισοδήματος EU-SILC για την περίοδο 2007-2016. Κατά τη διάρκεια της οξυτάτης κρίσης που έπληξε τη χώρα μας μειώθηκε δραστικά το μέσο εισόδημα του πληθυσμού, αλλά το επίπεδο της ανισότητας δεν μεταβλήθηκε ουσιαστικά. Η πληθυσμιακή αλλά και η εισοδηματική μερίδα της μεσαίας τάξης μειώθηκαν ελαφρά μέχρι το αποκορύφωμα της κρίσης (2013), αλλά κατόπιν βελτιώθηκαν και το 2016 βρίσκονταν στα επίπεδα του 2007. Αυτό που μεταβλήθηκε σημαντικά ήταν η σύνθεση της μεσαίας τάξης. Μειώθηκε η συμμετοχή σε αυτήν νοικοκυριών με αρχηγό μισθωτό ή αυτοαπασχολούμενο (πολλά μέλη αυτής της κατηγορίας έγιναν άνεργοι και τα νοικοκυριά μετατοπίστηκαν στα φτωχότερα στρώματα) ενώ αυξήθηκε ουσιαστικά η συμμετοχή νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο. Παρότι η φορολογική επιβάρυνση των νοικοκυριών της μεσαίας τάξης αυξήθηκε στα χρόνια της κρίσης, το ίδιο συνέβη και στα πλούσια αλλά και στα φτωχά νοικοκυριά και τα αποτελέσματά μας δεν φαίνεται να συμφωνούν με τον ισχυρισμό περί «υπερφορολόγησης» της μεσαίας τάξης σε σύγκριση με τον υπόλοιπο πληθυσμό.

ΤΩΝ ΠΑΝΟΥ ΤΣΑΚΛΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΚΑΝΑΒΙΤΣΑ

Ο Πάνος Τσακλόγλου είναι καθηγητής στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Η κρίση και η μεσαία τάξη

Τα πιο σοβαρά αίτια και οι πιο σοβαρές επιπτώσεις της κρίσης για τη μεσαία τάξη και τη χώρα γενικά, ξεπερνούν τα οικονομικά. Είναι, κυρίως, επιπτώσεις στο σύστημα αξιών μιας ολόκληρης κοινωνίας, στους τρόπους αντίληψής της για τα όρια του πολιτικού ακροβατισμού πριν και μετά το 2009, στο μίσος που έρρευσε, στις συλλογικές αυταπάτες και στις εξωπραγματικές προσδοκίες, στην άρνηση αναγνώρισης των καταστροφικών επιλογών που έγιναν, στο πώς αναδείξαμε αλλόκοτες περσόνες και πολλά άλλα. Η μεσαία τάξη είχε πολύ ισχυρή συμμετοχή σε όλα αυτά. Δεν ήταν τα πιο αδύναμα στρώματα που έσπρωξαν τη χώρα στο 2009. Το πρόβλημα της μεσαίας τάξης δεν είναι ελληνικό. Είναι πολύ γενικότερο, είναι ανησυχητικό και παράγει αποτελέσματα που βλέπουμε να αποδιαρθρώνουν πολλές κοινωνίες.

ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ ΓΙΑΝΝΙΤΣΗ

Τα βάρη και τα δεινά της μεσαίας τάξης δεν μπορούμε να τα δούμε μόνο με τα εισοδήματα και τους φόρους. Σχετίζονται, επίσης, με την κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας για μια εύκολη, αν και μονίμως αποτυχημένη, ανάπτυξη, την εχθρότητά της για τη δημιουργία παραγωγικής βάσης που θα μπορεί να ανταγωνιστεί σε έναν απαιτητικό κόσμο και να δημιουργήσει σταθερές, ποιοτικές και καλοπληρωμένες θέσεις απασχόλησης. Σχετίζονται και με μια εκτεταμένη διαφθορά στην κοινωνία και με την τάση του κράτους – με την ευρεία έννοια – να αποσπάσει ένα μερίδιο από τον πλούτο που μπορεί να δημιουργηθεί με υπόγειους και άτυπους τρόπους, και πέρα από τα θεσμοθετημένα φορολογικά μέτρα, με αποτέλεσμα να πνίγει την ανάπτυξη. Στην πρώτη πενταετία περίπου της κρίσης ακολουθήθηκε μια πολιτική, που συνοδεύτηκε από στοιχεία αλληλεγγύης και αυτό οδήγησε σε σημαντικές απώλειες εισοδήματος τα μεσαία και τα υψηλά εισοδηματικά στρώματα. Η αλληλεγγύη αυτή στην πορεία του χρόνου συρρικνώθηκε.

Τα δηλούμενα εισοδήματα έχουν πολλές αποκλίσεις από τα πραγματικά. Τμήματα της επάνω πλευράς της μεσαίας τάξης έχουν βελτιώσει σημαντικά τα εισοδήματά τους, ιδίως με τις πρόσκαιρες ενοικιάσεις και τον τουρισμό. Όμως, οι διαπιστώσεις αυτές αναδεικνύουν ότι στην κρίση επλήγη το σύνολο των χαμηλών στρωμάτων και τα δύο τρίτα της μεσαίας τάξης. Τα εισοδηματικά ανώτερα στρώματα επλήγησαν ακόμα περισσότερο στο πρώτο μισό της δεκαετίας, όμως, τα στρώματα αυτά, όπως και τα ανώτερα μεσαία πέτυχαν μια αξιόλογη αύξηση των εισοδημάτων τους από το 2013 μέχρι το 2017, μάλλον και μεγαλύτερη μέχρι σήμερα. Η εξέλιξη αυτή δείχνει, πόσο πλύνονται οι πιο αδύναμες κατηγορίες όταν δεν υπάρχει σταθερή και ουσιαστική αναπτυξιακή βάση. Δείχνει, επίσης, ότι πολιτικά δεν μπορούμε να δούμε μόνο τι γίνεται στα μεσαία, αλλά και στα χαμηλά εισοδήματα του 60% του πληθυσμού.

Ο καθένας μας έχει άμεση αντίληψη τι γίνεται στον ΦΠΑ, ιδίως στην περιφέρεια, τι γίνεται στο λαθρεμπόριο τσιγάρων, πετρελαίου, στο χάσμα μισθών και συνθηκών εργασίας όπως εργάζονται στην ιδιωτική οικονομία και στο Δημόσιο, και στην προνομιακή μεταχείριση επαγγελματικών ομάδων. Ουσιαστικά, η αύξηση των φόρων και η πολιτική συνολικότερα, έχουν πλύνει μονόπλευρα όσους δεν μπορούν να ξεφύγουν, σε όποια εισοδηματική κατηγορία και αν βρίσκονται. Αυτό δεν είναι αναδιανεμητική, δεν είναι αναπτυξιακή πολιτική, δεν είναι καν ταξική πολιτική.

Με τα δεδομένα αυτά είναι απόλυτα αναγκαίο να δούμε με συστηματικό και ευρύ τρόπο το θέμα «φορολογική μεταρρύθμιση» σχετικά με τη φορολογία των φυσικών προσώπων, τις επιχειρήσεις, το Δημόσιο, τις επενδύσεις.

Ο Τάσος Γιαννίτσης είναι ομότ. καθηγητής ΕΚΠΑ και πρώην υπουργός

ΧΡΗΤΟΣ ΣΙΜΑΤΟΣ

Η κρίση μείωσε τα εισοδήματα

Η σημασία της μεσαίας τάξης για την εύρυθμη λειτουργία μιας κοινωνίας έχει επανέλθει στην επικαιρότητα, ιδιαίτερα μετά την πρόσφατη οικονομική κρίση. Είναι πλέον κοινή διαπίστωση ότι η κρίση στην Ελλάδα μείωσε δραματικά τα εισοδήματα της μεσαίας τάξης, με αποτέλεσμα να επηρεαστεί σημαντικά και η λειτουργία του τραπεζικού συστήματος.

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ
ΡΑΠΑΝΟΥ

Η μείωση εισοδήματος νοικοκυριών μεσαίας τάξης, οδήγησε σε μείωση της αποταμίευσης και άρα μείωση καταθέσεων, σε δυσκολία ή αδυναμία εξυπηρέτησης υφισταμένων οφειλών σε κράτος και τράπεζες, σε μείωση καταναλώσεων και επένδυσης σε διαρκή αγαθά και κατοικίες και άρα σε μείωση ζήτησης δανειακών κεφαλαίων. Η ενδυνάμωση της μεσαίας τάξης είναι βασική προϋπόθεση για την αποκατάσταση της κανονικότητας στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας μας. Σε αυτό θα μπορέσει να συμβάλει και το τραπεζικό σύστημα με τη χρηματοδότηση βασικών αναγκών της, αφού μπορέσει να μειώσει γρήγορα τον μεγάλο όγκο των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στην κατεύθυνση αυτή μπορεί να συνδράμει ουσιαστικά και η Πολιτεία με νομοθετικές και ρυθμιστικές παρεμβάσεις.

Ο Βασίλης Ράπανος είναι πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου της Alpha Bank

Κορμός της καταθετικής βάσης

Η κρίση κλόνισε βαθιά την κοινωνική εμπιστοσύνη στην Ελλάδα. Ιδιαίτερα για το τραπεζικό σύστημα η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της μεσαίας τάξης, που είναι και ο κορμός της καταθετικής βάσης, αποτελεί προτεραιότητα. Σήμερα, η ρευστότητα επαρκεί για να στηρίξει και τους τρέχοντες και σημαντικά υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης. Το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως στην ανεπαρκή υγιή ζήτηση. Η δανειοδότηση των μικρομεσαίων κυρίως επιχειρήσεων αποτελεί βασικό μοχλό για τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, στηρίζοντας τα εισοδήματα. Ταυτόχρονα, θα επιτρέψει την είσοδο στον εργασιακό στίβο νέων εργαζομένων, που η ανέλιξή τους θα αποτελέσει τον κορμό των μελλοντικών μεσοστρωμάτων. Η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, με όλα τα διαθέσιμα εργαλεία, θα απελευθερώσει σχολάζουσες δυνάμεις για την ενίσχυση της υγιούς επιχειρηματικότητας.

ΤΟΥ ΦΩΚΙΩΝ
ΚΑΡΑΒΙΑ

Η μεσαία τάξη στην κρίση είδε να πλήττονται τόσο τα εισοδήματα όσο και οι περιουσίες. Η άνοδος των τιμών των ακινήτων σε έναν αναπτυξιακό κύκλο θα βοηθήσει νοικοκυριά που βρέθηκαν σε στενωπό να συνεργαστούν με τις τράπεζες σε λύσεις εξυπηρέτησης των δανείων τους, ώστε να καρπωθούν στο μέλλον την αύξηση της αξίας των περιουσιακών τους στοιχείων. Το τραπεζικό σύστημα έχει κάθε συμφέρον αλλά και κάθε διάθεση να συμβάλει στην κατεύθυνση αυτή, αλλά και να χρηματοδοτήσει τις νέες οικογένειες που δημιουργήθηκαν μέσα στην κρίση ώστε να εκπληρώσουν τις προσδοκίες για την κοινωνική και οικογενειακή τους προοπτική.

Η μεσαία τάξη στην κρίση είδε να πλήττονται τόσο τα εισοδήματα όσο και οι περιουσίες. Η άνοδος των τιμών των ακινήτων σε έναν αναπτυξιακό κύκλο θα βοηθήσει νοικοκυριά που βρέθηκαν σε στενωπό να συνεργαστούν με τις τράπεζες σε λύσεις εξυπηρέτησης των δανείων τους, ώστε να καρπωθούν στο μέλλον την αύξηση της αξίας των περιουσιακών τους στοιχείων. Το τραπεζικό σύστημα έχει κάθε συμφέρον αλλά και κάθε διάθεση να συμβάλει στην κατεύθυνση αυτή, αλλά και να χρηματοδοτήσει τις νέες οικογένειες που δημιουργήθηκαν μέσα στην κρίση ώστε να εκπληρώσουν τις προσδοκίες για την κοινωνική και οικογενειακή τους προοπτική.

Ο Φωκίων Καραβίας είναι διευθύνων σύμβουλος της Eurobank

Η μεσαία τάξη κεντρικός πυλώνας για τις τράπεζες

Εχουμε δεσμευτεί σε ένα φιλόδοξο σχέδιο μείωσης των κόκκινων δανείων και προσπαθούμε ενεργά να βοηθήσουμε τους δανειζόμενους, οι περισσότεροι εκ των οποίων εντάσσονταν στη μεσαία τάξη κατά την έναρξη της κρίσης. Η νέα γενιά ρυθμίσεων που προσφέρουμε χαρακτηρίζεται από ιδιαιτέρως ελκυστικούς όρους – ειδικά αναφορικά με ρυθμίσεις στεγαστικών δανείων που αποτελούν το 80% περίπου του δανεισμού των νοικοκυριών –, περιορίζει την εναπομένουσα αξία του δανείου κάτω από την τρέχουσα αξία του ακινήτου και μειώνει δραστικότερα, σε σχέση με παλαιότερες ρυθμίσεις, τα τοκοχρεολύσια σε βιώσιμο επίπεδο ως προς το τρέχον διαθέσιμο εισόδημα του δανειζόμενου.

ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ
ΜΥΛΩΝΑ

Γνωρίζουμε ότι, παρά την ισχυρή κεφαλαιακή αφητηρία, αφθονία κεφαλαίου για άσκοπη ανάλωση δεν υπάρχει στους ομίλους μας και γι' αυτό προσπαθούμε να παρέχουμε βιώσιμες και εύλογες ρυθμίσεις προσαρμοσμένες για κάθε πελάτη ξεχωριστά – αυτό συνιστά πλέον την «τέχνη» της επιτυχημένης ρύθμισης. Στρατηγική μας στόχευση δεν είναι ούτε να πλειστηριάσουμε ακίνητα, ούτε να τα κατασχέσουμε και να διακρατήσουμε. Θεωρούμε ότι με κατάλληλες ενέργειες και ρυθμίσεις μπορούμε και να αποκαταστήσουμε και τη δυνατότητα εξυπηρέτησης δανείων από βιώσιμους πελάτες και να διατηρήσουμε, παράλληλα, τη σχέση μας μαζί τους και τη συνεργασία μας κατά τη φάση ανάκαμψής τους.

Η μεσαία τάξη, υφιστάμενοι και νέοι πελάτες, είναι ο κεντρικός πυλώνας ανάπτυξης των τραπεζικών εργασιών και ο φυσικός πολλαπλασιαστής της οικονομικής δραστηριότητας, και έτσι την αντιμετωπίζουμε. Εκείνοι θα αποταμιεύσουν, εκείνοι θα καταναλώσουν και εκείνοι θα επενδύσουν και γι' αυτό και εμείς, με τη σειρά μας, επενδύουμε με κάθε τρόπο στην εμπέδωση μια μακροχρόνιας σχέσης αμοιβαίως επωφελούς συνεργασίας μαζί τους.

Ο Παύλος Μυλωνάς είναι διευθύνων σύμβουλος της Εθνικής Τράπεζας

Ναι στα υγιή επιχειρηματικά σχέδια

Η συμμετοχή ανεξάρτητων εταιρειών διαχείρισης στην ελληνική αγορά είναι πολύ θετική εξέλιξη που θα συμβάλλει καίρια στη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Οι διεθνείς εταιρείες φέρνουν τεχνογνωσία και εξειδίκευση ενώ το γεγονός ότι εποπτεύονται μεν από την

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ
ΧΑΝΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Τράπεζα της Ελλάδος, αλλά δεν υπόκεινται στους μισθολογικούς περιορισμούς του τραπεζικού συστήματος τους επιτρέπει, μεταξύ άλλων, να δίνουν στους εργαζομένους κίνητρα για να επιτύχουν πιο γρήγορα τους στόχους τους. Στην Τράπεζα Πειραιώς προχωρήσαμε στη συμφωνία με την Intrum ακριβώς επειδή θεωρούμε πολύ θετική την ενεργό συμμετοχή των ανεξάρτητων διαχειριστών στην εγχώρια αγορά. Η «απελευθέρωση» από τα προβληματικά δάνεια θα δώσει τη δυνατότητα στις διοικήσεις των τραπεζών να επικεντρωθούν στην παροχή νέων δανείων στην οικονομία, στηρίζοντας την ανάπτυξη της χώρας.

Εμείς στην Τράπεζα Πειραιώς το 2018 χορηγήσαμε 3,1 δισ. ευρώ νέα δάνεια και για φέτος φιλοδοξούμε να εκταμιεύσουμε περισσότερα από 4 δισ. ευρώ. Έχει φθάσει πλέον η στιγμή για να ενισχυθούν και πάλι οι ισολογισμοί των τραπεζών, οι οποίοι συρρικνώθηκαν λόγω της κρίσης. Αυτό που λείπει ακόμη όμως είναι η ζήτηση για δανεισμό.

Οι τράπεζες χρηματοδοτούμε όλα τα υγιή επιχειρηματικά σχέδια. Με το νέο καθεστώς εταιρικής διακυβέρνησης, άλλωστε, η κατεύθυνση είναι σαφής από τα διοικητικά συμβούλια: να υποστηρίζονται τα βιώσιμα επιχειρηματικά σχέδια.

Με αυτόν τον τρόπο, συμβάλλουν στη στήριξη ενός νέου οικονομικού μοντέλου που βασίζεται στην επιχειρηματικότητα και την εξωστρέφεια, το οποίο είναι απαραίτητο για την επίτευξη υψηλών και διατηρήσιμων ρυθμών ανάπτυξης.

Ο Γιώργος Χαντζηνικολάου είναι πρόεδρος του Ομίλου Τράπεζας Πειραιώς

Στον πυρήνα του σύγχρονου Κέντρου ανθεί η μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα

Η ανασύσταση και η επιστροφή της μεσαίας τάξης είναι προϋπόθεση για την κοινωνική ευημερία και συνδέεται με την πολιτική επικράτηση του σύγχρονου Κέντρου. Σήμερα το Κέντρο δεν είναι αντιδεξιό, δημαγωγικό και κρατικίστικο όπως το Κέντρο του Μεταπολέμου, αλλά ο πολιτικός χώρος της αντιδιαστικής μετριοπάθειας, της συνεργασίας δημόσιου - ιδιωτικού τομέα και της εξωστρεφούς παραγωγικής ανάπτυξης με αναδιανομή. Το «υπόδειγμα ΣΥΡΙΖΑ» που εφαρμόστηκε τα τελευταία χρόνια βρίσκεται πλέον σε αποδρομή. Η αντίληψη ότι η εναπομείνσα μεσαία τάξη γίνεται αιμοδότης και τροφοδότης μιας φτωχοποιούμενης και κρατικά επιδοτούμενης πολιτικής πελατείας, αποδείχθηκε ότι σε βάθος χρόνου λειτουργεί εις βάρος των πλέον αδυνάμων.

ΤΗΣ **ANNAΣ ΔΙΑ-
ΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ**

Η ταχεία ανασύσταση της μεσαίας τάξης θα έρθει μέσα από ένα κράτος που δεν θα ανήκει στο κόμμα, με δυναμική, καινοτομία και μη παρασιτική επιχειρηματικότητα, με μικρές επαναστάσεις σε όλους τους τομείς. Για να το πετύχει αυτό η επόμενη κυβέρνηση ή θα στραφεί προς το Κέντρο και θα υπηρετήσει τη Φιλελεύθερη Δημοκρατία ή θα οδηγηθούμε πάλι σε αδιέξοδα. Σε αυτό το περιβάλλον η άνηση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων με τις εκατοντάδες χιλιάδες εργαζομένους, τις δορυφορικές υπηρεσίες γύρω από αυτές και, κυρίως, η αλληλοτροφοδότηση με τον τεράστιο εκπαιδευτικό τομέα της χώρας, είναι ο κορμός για την ανάπτυξη της μεσαίας τάξης. Το παρόν και το μέλλον όλων αυτών των επιχειρήσεων περνά μέσα από τον ψηφιακό μετασχηματισμό τους και την ευθυγράμμιση με τις απαιτήσεις της εποχής.

Η Άννα Διαμαντοπούλου είναι πρόεδρος του Δικτύου για τη Μεταρρύθμιση, πρώην επίτροπος και πρώην υπουργός

Η μεσαία τάξη χθες και αύριο

Η δημιουργία συνθηκών για ισχυρή μεσαία τάξη είναι συνώνυμη με την ανάπτυξη της χώρας. Αυτή όμως δεν μπορεί να στηρίζεται στους όρους των τελευταίων δεκαετιών. Η ευημερία είχε στηριχθεί σε μεγάλο βαθμό σε αυξανόμενο δανεισμό, όχι τόσο ιδιωτικό όσο του κράτους και δορυφορικές ή παρασιτικές σχέσεις με τον δημόσιο τομέα. Μεγάλο μέρος της μεσαίας τάξης συνεισέφερε στη μεγέθυνση της οικονομίας με επενδύσεις, κυρίως όμως σε κατοικία και

ΤΟΥ **ΝΙΚΟΥ
ΒΕΤΤΑ**

την εκπαίδευση της νέας γενιάς. Αυτές ήταν επιθυμητές, όσο και ορθολογικές για το κάθε νοικοκυριό. Ελειψε, όμως, η κατεύθυνση αποταμιεύσεων και εργασίας σε δραστηριότητες που θα υποστήριζαν τη δημιουργία ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, εμβληματικά επαγγέλματα της μεσαίας τάξης οδηγήθηκαν για την ενίσχυση της ευημερίας τους σε λειτουργία στο άτυπο κομμάτι της οικονομίας, υποσκάπτοντας έτσι ακόμη περισσότερο τη διεθνή ανταγωνιστικότητά της όσο και το δημόσιο ταμείο. Πλέον, το στοίχημα είναι η συστηματική ενίσχυση της μεσαίας τάξης, αλλά με βάση ένα σύστημα εκπαίδευσης που θα εγγυάται γνώση και κοινωνική κινητικότητα, και ένα κράτος που θα προσφέρει ασφάλεια για όσους εργάζονται και επιχειρούν.

Ο Νίκος Βέττας είναι γενικός διευθυντής του IOBE και καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μικρομεσαίες επιχειρήσεις... από εδώ ως το μέλλον

Η Ελλάδα πέρασε τη βαθύτερη και μακρύτερη κρίση που καταγράφηκε στον δυτικό κόσμο, από την οποία βγαίνει χωρίς ουσιαστικές αλλαγές επί τα βελτίω στη δομή της οικονομίας. Η παραγωγή των ΜμΕ, που αποτελούν την επιχειρηματική εικόνα της μεσαίας τάξης, μειώθηκε και μετατοπίστηκε σε προϊόντα χαμηλότερης προστιθέμενης αξίας, ο επενδυτικός ρυθμός αδυνάτισε, η έρευνα και η ανάπτυξη έμειναν πρακτικά στο μηδέν και ένα μεγάλο μέρος του διανοητικού κεφαλαίου ή αργεί ή έφυγε στο εξωτερικό.

ΤΟΥ **ΚΩΣΤΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ**

Εν τω μεταξύ κινούμεθα προς μία νέα παγκόσμια ισορροπία κτισμένη γύρω από την ψηφιοποίηση και τις εφαρμογές τεχνολογίας. Στον αγώνα του e-everything η Ελλάδα υστερεί και οι ΜμΕ βρίσκονται τρεις με τέσσερις γενιές τεχνολογίας πίσω από τον διεθνή ανταγωνισμό τους. Οι ΜμΕ οφείλουν να κινητοποιηθούν, αλλά δεν μπορούν ξαφνικά να επιταχύνουν. Χρειάζονται ένα επενδυτικό κύμα στις φυσικές και τις «μαλακές» υποδομές, κίνητρα για αύξηση του μεγέθους τους και εμβάθυνσης των επιχειρηματικών συνεργασιών, μηχανισμούς χρηματοδότησης πολλών σταδίων για start ups και ουσιαστική ζεύξη της παιδείας και της έρευνας με την παραγωγή. Η μεγαλύτερη αντίσταση σ' αυτές τις παρεμβάσεις προέρχεται από τη νοοτροπία μας: χαμηλό επίπεδο επιχειρηματικής κινητοποίησης, απουσία σχεδιασμού, συγκεντρωτικές δομές και εμμονή στα κεκτημένα. Η πετυχημένη παρουσία της χώρας στην ε-εποχή περνάει μέσα από την αλλαγή κουλτούρας, που δυστυχώς η κρίση άφησε άθικτη.

Ο Κώστας Μητρόπουλος είναι εντεταλμένος σύμβουλος της PwC Ελλάδας

Οι τεχνολογικές καινοτομίες σύμμαχοι

Αναζητώντας τον ορισμό της μεσαίας τάξης, συναντά κανείς διαφορετικές εκδοχές και οπτικές γωνίες. Φαίνεται όμως πως η μεσαία τάξη και η μικρομεσαία επιχείρηση στην Ελλάδα έχουν κάποια κοινά: και οι δύο εκπροσωπούν το μεγαλύτερο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και επιχειρηματικότητας, ενώ βίωσαν απότομα και σε έντονο βαθμό τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης. Σήμερα οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν έναν επιπλέον σύμμαχο για την ανάπτυξή τους: τις τεχνολογικές

ΤΗΣ **ΖΗΝΑΣ
ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ**

καινοτομίες που φέρνει η 4η βιομηχανική επανάσταση. Ηδη υπάρχουν παραδείγματα ελληνικών εταιρειών που παράγουν και αξιοποιούν καινοτομίες σημειώνοντας άλματα προόδου. Η τεχνολογία άλλωστε δεν είναι μια αφηρημένη έννοια: είναι ένας σημαντικός παράγοντας ανταγωνιστικότητας που προσφέρει ορατές βελτιώσεις στο βιωτικό μας επίπεδο. Είναι γεγονός πως το επιχειρείν στην Ελλάδα συνεχίζει να μαστίζεται από υψηλή φορολογία, γραφειοκρατία, πολιτική αστάθεια. Ακόμη και σε αυτό το δυσμενές περιβάλλον, η Ελλάδα έχει να παρουσιάσει επιτυχίες. Μπορούμε περισσότερα. Βρισκόμαστε σε ένα σημαντικό σταυροδρόμι όπου δημόσιοι φορείς, ιδιωτικός τομέας και πολίτες πρέπει να δουλέψουν μαζί και με κοινό όραμα, αφού ο καθένας μας έχει τον δικό του ρόλο στην πρόοδο.

Η Ζήνα Μαυροειδή είναι διευθύνουσα σύμβουλος στο e-fresh.gr

Κοινωνική κινητικότητα στην Ελλάδα της κρίσης

Είναι γεγονός ότι η ελληνική χρηματοοικονομική κρίση δεν βιώθηκε ομοιόμορφα από όλες τις κοινωνικές ομάδες. Η έρευνα της διαNEΟσις, η οποία διεξήχθη υπό τον συντονισμό του καθ. Ματσαγγάνη, χαρτογραφεί τις κοινωνικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και καταρρίπτει διάφορους μύθους που επικρατούν εσφαλμένα στον δημόσιο διάλογο, προτείνοντας παράλληλα λύσεις

ΤΗΣ **ΦΑΙΗΣ
ΜΑΚΑΝΤΑΣΗΣ**

για την αποκατάσταση των κοινωνικών ανισορροπιών που αυτή γέννησε. Μεταξύ του 2009 και του 2014 υπήρξε μια καθίζηση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων, καθώς το εισόδημα των νοικοκυριών μειώθηκε κατά 42%, με τη μέση μείωση του μηνιαίου εισοδήματος να ανέρχεται στα € 513. Αξίζει να τονιστεί ότι οι μεγάλοι χαμένοι της κρίσης ήταν οι νέοι (18-29) και όχι οι συνταξιούχοι και ότι ο σχετικός κίνδυνος φτώχειας των παιδιών αυξήθηκε, ενώ των ηλικιωμένων μειώθηκε. Ακόμη, η Ελλάδα έχει σχετικά υψηλό επίπεδο διαγενεακής κινητικότητας, που παραπέμπει στην ισότητα ευκαιριών, από ό,τι θα περίμενε κανείς με βάση το επίπεδο εισοδηματικής ανισότητας.

Η Φαίη Μακάντζαν είναι research analyst στη διαNEΟσις

Επιβάλλεται η ανασύσταση της μεσαίας τάξης

Οι μεταμνημονιακοί αναιμικοί ρυθμοί ανάπτυξης δεν επιτρέπεται να δημιουργούν κλίμα ευφορίας. Απαιτείται συνέχιση των μεταρρυθμίσεων ώστε να καταστεί η χώρα ελκυστικός προορισμός επενδύσεων. Αν θέλουμε ανάπτυξη ανθεκτική στις διακυμάνσεις του διεθνούς περιβάλλοντος, επιχειρήσεις και εργατικό δυναμικό που θα ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις εξελίξεις της ψηφιακής οικονομίας, το νέο αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας, θα πρέπει να αποτελεί προϊόν συνεννόησης και συνεργασίας όλων των παραγωγικών τάξεων. Ο ουσιαστικός διάλογος αποτελεί διαρκή επιδίωξη της ΟΚΕ. Το 2018, ύστερα από διαβουλεύσεις δύο χρόνων, διαμορφώσαμε τους βασικούς άξονες παρέμβασης για μια Ελλάδα που θα χαρακτηρίζεται από κοινωνική συνοχή, βιώσιμη ανάπτυξη, κοινωνική δικαιοσύνη και αειφόρο διαχείριση του περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, κεντρικό ρόλο καλείται να διαδραματίσει εκ νέου η μεσαία τάξη, της οποίας η συνεχής υπερφορολόγηση και η ραγδαία μείωση του βιοτικού της επιπέδου προσέθεσαν στην οικονομική κρίση των τελευταίων

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΕΡΝΙΚΟΥ

χρόνων στοιχεία πολιτισμικής, ηθικής και πολιτικής παρακμής, όπως η κρίση εμπιστοσύνης προς τη δημοκρατία και τους θεσμούς. Για την οριστική έξοδο από την κρίση επιβάλλεται η ανασύσταση της μεσαίας τάξης και η σύνδεση της ανάπτυξης με την ποιοτική εργασία και την κοινωνική κινητικότητα, επενδύοντας στην οικονομία της γνώσης, στην καινοτομία και σε μία υψηλής ποιότητας εκπαίδευση.

Ο Γιώργος Βερνίκος είναι πρόεδρος της ΟΚΕ και γενικός γραμματέας ΣΕΤΕ

Η φορολογική πολιτική «βραχίονας» της κρατικής εξουσίας

Στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και ύφεσης η φορολογική πολιτική αποτελεί τον «βραχίονα» της κρατικής εξουσίας για την αποτελεσματική αντιμετώπισή της.

Η αναζήτηση του επιπλέον δημοσιονομικού χώρου, η βίαιη αναδιανομή του πλούτου, η έκτακτη χρηματοδότηση του κοινωνικού κράτους και η κάλυψη των επιτακτικών δημοσιονομικών αναγκών της χώρας επιτεύχθηκε στη χώρα μας μέσω, κυρίως, της συμπίεσης των εισοδημάτων και της υπερφορολόγησης της μεσαίας τάξης. Το αποτέλεσμα ήταν η αποδυνάμωσή της και η διαρραγή του συνεκτικού της ιστού με συνέπειες κοινωνικές, οικονομικές, ψυχολογικές και προπαντός πολιτικές, με σημαντικότερη τις φυγόκεντρες τάσεις εκτός του δημοκρατικού και του σύγχρονου κοινοβουλευτικού κεκτημένου.

Η ανασύνταξη των παραγωγικών δυνάμεων, η επανασύνθεση του υγιούς κοινωνικού ιστού και η ανασύσταση της μεσαίας τάξης εξαρτάται από τις επιλογές στη φορολογική πολιτική στο άμεσο και μεσοπρόθεσμο μέλλον. Το φορολογικό δίκαιο είναι ένα κατεχόμενη πολιτικό δίκαιο που καλείται σήμερα να υπηρετήσει κοινωνικές ανάγκες και απολύτως ευκρινείς πολιτικούς στόχους στη μεταμνημονιακή εποχή.

Ο Γρηγόρης Μιχαηλίδης είναι λέκτορας Φορολογικού Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας

Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας

Από το 2011 και μετά, για πρώτη φορά ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται. Μέχρι το 2050 θα είμαστε λιγότεροι (8,8 εκατομμύρια, σύμφωνα με το μεσαίο σενάριο) και γηραιότεροι (το 1/3 του πληθυσμού θα είναι άνω των 65 ετών, από 1/5 σήμερα). Οι σημαντικές προκλήσεις που προκύπτουν από αυτό το φαινόμενο είναι πολυάριθμες και η διαΝΕΟσις έχει ήδη αρχίσει να τις φέρνει στον δημόσιο διάλογο. Στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας αποφασίσαμε να επικεντρώσουμε σε έναν από τους παράγοντες που επηρεάζουν το δημογραφικό πρόβλημα: τη γονιμότητα. Αναλύσαμε την έκταση και τα αίτια του φαινομένου της υπογεννητικότητας στην Ελλάδα και καταλήξαμε σε μια σειρά από απαραίτητα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν για την αντιμετώπισή του. Η έρευνά μας, που έγινε σε συνεργασία με το ΕΚΚΕ, κατέγραψε και μερικές επιτυχημένες πρακτικές από άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η καταγραφή έδειξε πως στις επιτυχημένες περιπτώσεις οι πολιτικές αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές αλλαγές που συντελούνται στην κάθε κοινωνία και δεν προσπαθούν να τις αντιστρέψουν.

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΗ ΓΕΩΡΓΑΚΟ-ΠΟΥΛΟΥ

Ο Θοδωρής Γεωργακόπουλος είναι editorial director της diNEOS

Η επιχειρηματικότητα στην ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας

Είναι πλέον σαφές πως το μεταπολεμικό κεντρικό φιλελεύθερο consensus έχει κλονιστεί. Από το Brexit μέχρι τον Trump και τον Orban αμφισβητούνται οι βασικές αρχές που επέτρεψαν τη διεθνοποίηση των οικονομιών και την εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο που βιώσαμε από το 1945 μέχρι σήμερα. Κάθε λογής τοπικοί λαϊκιστές και εθνικιστές καλλιεργούν τον φόβο προς τη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς και προτείνουν την απομόνωση.

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΒΕΡΕΜΗ

Η πιο απλή και πειστική εξήγηση που έχω ακούσει για αυτή την έξαρση του απομονωτισμού είναι η απότομη επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης του δυτικού κόσμου μετά το 2007. Είναι η πρώτη μεταπολεμική δεκαετία όπου η μέση αύξηση στο διάμεσο οικογενειακό εισόδημα όχι μόνο έπεσε κάτω από 10%, αλλά σε πολλές χώρες μειώθηκε. Το μεταπολεμικό consensus ξεκάθαρα έπαψε να εξυπηρετεί τη μέση οικογένεια και πολλοί άρχισαν να αναζητούν παλαιότερες συνταγές.

Στην Ελλάδα η σύνδεση της οικονομικής κρίσης με τέτοια δηλητηριώδη φαινόμενα λαϊκισμού, εθνικισμού και απομονωτισμού είναι ακόμα πιο ξεκάθαρη. Χάσαμε ένα εκατομμύριο θέσεις εργασίας και ακόμα και στο αισιόδοξο σενάριο ανάπτυξης, τα δύο τρίτα των χαμένων δουλειών δεν μπορούν να ανακτηθούν από τους ίδιους κλάδους. Σίγουρα οι εισαγωγές και η εσωτερική κατανάλωση δεν είναι η λύση.

Από το 2010 τα startups τεχνολογίας έχουν αυξηθεί από 16 σε πάνω από 400 και έχουμε ήδη αποκτήσει κάποιους «πρωταθλητές». Κάποιες έχουν ήδη εξαγοραστεί σε μεγάλες αποτιμήσεις από πολυεθνικές εταιρείες και συνεχίζουν να αναπτύσσονται ακόμα πιο γρήγορα με κέντρα ανάπτυξης στην Ελλάδα (όπως η ελληνική Beat από την Daimler). Σε διάστημα λίγων ετών τέτοιες εταιρείες απασχολούν εκατοντάδες ανθρώπους η καθεμία και έχουν γραφεία και δραστηριότητες σε κάθε άκρη του πλανήτη. Κατά μέσο όρο οι εταιρείες τεχνολογίας αύξησαν το προσωπικό τους κατά 17% ετησίως τα τελευταία τρία χρόνια και η συνολική αποτίμηση του τομέα και οι πωλήσεις υπερβαίνουν πολλούς παραδοσιακούς κλάδους όπως το ελαιόλαδο. Η παρουσία των Equifunds, εταιρειών επενδύσεως κεφαλαίων σε νέες εταιρείες τεχνολογίας, που θα χρηματοδοτήσουν τέτοιες προσπάθειες με πάνω από διακόσια εκατομμύρια ευρώ τα επόμενα πέντε χρόνια, μπορούν να επιταχύνουν και να μεγαλώσουν το μικρό αυτό θαύμα που έχει συμβεί στη χώρα.

Οι εταιρείες αυτές έχουν συμβάλει και σε μια αλλαγή ως προς το πώς αντιμετωπίζουν οι Έλληνες την επιχειρηματικότητα. Η καρικατούρα του ατομιστή, εσωστρεφούς διαπλεκόμενου επιχειρηματία μεταπράτη που δεν «φτιάχνει» τίποτα, δεν επενδύει στους ανθρώπους του και προκαλεί με τον τρόπο ζωής του αντικαθίσταται από πιο σεμνές και ουσιαστικές ομαδικές προσπάθειες που μοιράζουν 10%-30% της εταιρείας στους πιο άξιους υπαλλήλους και θεωρούν την παγκοσμιοποίηση ευκαιρία και όχι απειλή. Βασίζομαστε όλοι σε αυτούς τους νέους πολίτες του κόσμου να ξανακάνουν ελκυστική στον μέσο Έλληνα την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας και τις αρχές που τη συνοδεύουν.

Ο Μάρκος Βερέμης είναι executive chairman στην Upstream Systems

Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΗΣ — Η ΜΕΣΑΙΑ ΤΑΞΗ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

Μια νέα πρόταση είναι αναγκαία

Οι φιλελεύθερες δημοκρατίες διέψευσαν πλήρως τις μαρξιστικές προβλέψεις. Η μεσαία τάξη διογκώθηκε, η εργατική τάξη συρρικνώθηκε και η αταξική κοινωνία πνίγηκε, όπου έγινε απόπειρα εφαρμογής της, σε λουτρά αίματος.

Ειδικά για την Ελλάδα, με την παράφρονα μεταβλητή της σημαντικής παρουσίας των πολυσθενών υποκειμένων, που απορρυθμίζουν όλα τα επίσημα στατιστικά δεδομένα, η μελέτη του φαινομένου μοιάζει όχι μόνο με το να πυροβολείς σε κινούμενο στόχο, αλλά και με το να πυροβολείς με μειωμένη ορατότητα. Στην ελληνική περίπτωση, ένα μικρό και περιθωριακό κόμμα της Αριστεράς αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας το 2015. Υποστηρίχτηκε, σε μεγάλη πλειοψηφία, από τη μεσαία τάξη που σαγηνεύτηκε από την αυταπάτη. Η πολιτική του πρότασης, το αντιμνημόνιο, ηγεμόνευσε στις καρδιές και τα μυαλά των ανθρώπων. Αυτή η σχέση διεργάστη στις πρόσφατες εκλογές. Μια νέα πρόταση στην ελληνική κοινωνία είναι αναγκαία. Το πολιτικό Κέντρο, βασικός πολιτικός εκφραστής της μεσαίας τάξης, αναζητά εναγωνίως την πολιτική του έκφραση, ιδίως μετά τις πρόσφατες εξελίξεις στο ΚΙΝΑΛ και τον πολιτικό αυτοχειρισμό του.

ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΠΑΠΑΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Πέτρος Παπασαραντόπουλος είναι συγγραφέας και αναλυτής

Οι μεταπηδήσεις δεν εκφράζουν δεσμούς με κόμματα

Το πώς θα αποκρυσταλλωθεί η εκλογική τάση για τα μεσαία στρώματα στις επόμενες βουλευτικές εκλογές μάς ενδιαφέρει – πέρα από το εκλογικό αποτέλεσμα – ως προς το πόσο η μετά την κρίση εποχή μπορεί να διαμορφώσει μια νέα συνθήκη ιδεολογικής και αξιακής ηγεμονίας.

Ηγεμονία με όρους μεταμαρξιστικούς στην εποχή του κατακερματισμού και της εξατομίκευσης δεν μπορεί να επιτευχθεί. Οι ψηφοφόροι που μεταπηδούν απευθείας από τον ΣΥΡΙΖΑ στη ΝΔ σε καμία περίπτωση δεν εκφράζουν στη φάση αυτή έναν δεσμό με το κόμμα, με όρους κλασικής παραταξιακής ταύτισης, προκειμένου να αγκαλιάζουν ευλαβικά ή αδιαμαρτύρητα τις όποιες επιλογές των επόμενων κυβερνήσεων. Είναι όμως σημαντικό το πόσο οι κυβερνητικές επιλογές θα επιτρέψουν σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού να επανασυστήσουν ένα σχέδιο ζωής με περισσότερη ασφάλεια. Η ασφάλεια των μεσοστρωμάτων και, σε δεύτερο χρόνο, η κοινωνική τους κινητικότητα είναι αυτές που θα επαναφέρουν επίπεδα εμπιστοσύνης στην πολιτική και στους θεσμούς και θα επιτρέψουν την κυριαρχία και τη συναίνεση, τόσο με όρους πολιτικού και κοινωνικού φιλελευθερισμού όσο και δημοκρατικής συνύπαρξης.

ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΙΝΗΣ ΡΟΡΗ

Η Λαμπρινή Ρόρη είναι επίκουρη καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Exeter

Αποκατάσταση της κοινωνικής συμμαχίας

Με δεδομένο ότι ένας στους δύο πολίτες αυτοπροσδιορίζεται στις έρευνες της κοινής γνώμης ως μικρομεσαίος, ο ΣΥΡΙΖΑ έκανε στρατηγικό λάθος να προσδιορίσει τη μεσαία τάξη με ένα αυθαίρετο εισοδηματικό κριτήριο. Η μεσαία τάξη είναι οι πολλοί και είναι κάτι πολύ πιο σύνθετο, μια συνάρτηση και άλλων στοιχείων, μορφωτικών, πολιτισμικών, οικογενειακών.

Η κρίση προκάλεσε τη ρήξη της συμμαχίας των λαϊκών στρωμάτων με τα μεσαία στρώματα και ο ΣΥΡΙΖΑ επένδυσε ιδεολογικά σε αυτό το ρήγμα για να κάνει αναγκαστική και ψηφοθηρική αναδιανομή του πλούτου.

Η αποκατάσταση της κοινωνικής συμμαχίας αποτελεί μεγάλη πρόκληση και για την επόμενη κυβέρνηση, καθώς τα μεσαία στρώματα δεν αναζητούν μόνο εισοδηματική αποκατάσταση αλλά έναν ιδιαίτερο ρόλο στην ανάπτυξη και την πρόοδο της χώρας.

ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΚΡΟΥΣΤΑΛΛΗ

Η Δήμητρα Κρουστάλλη είναι δημοσιογράφος στο «ΒΗΜΑ»

Ο διχασμός απεικονίζεται εκλογικά

Η χρηματοοικονομική κρίση, η μεταναστευτική κρίση και οι προκλήσεις της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης και της κλιματικής αλλαγής έχουν προκαλέσει τεκτονικές αλλαγές στη συνείδηση της μεσαίας τάξης στην Ευρώπη. Όλο και περισσότερο, τα αστικά στρώματα και οι πολίτες με υψηλή μόρφωση προσαρμόζονται στις απαιτήσεις του παγκοσμιοποιημένου 21ου αιώνα, αλλά απομακρύνονται ταυτόχρονα από την εργατική και αγροτική τάξη που νιώθουν ότι απειλούνται υπαρξιακά από τις ραγδαίες εξελίξεις και οδηγούνται σε ακραίες πολιτικές επιλογές.

Αυτός ο ταυτοτικός διχασμός των ευρωπαϊκών κοινωνιών απεικονίζεται πια ξεκάθαρα εκλογικά, με την πώληση ανάμεσα στις φιλοευρωπαϊκές, εξωστρεφείς και φιλελεύθερες δυνάμεις από τη μια πλευρά και τις φοβικές, αντιφιλελεύθερες δυνάμεις από την άλλη πλευρά. Μέχρι στιγμής οι φιλελεύθερες δυνάμεις κερδίζουν οριακά αλλά η τάση είναι πολύ αρνητική και υφίσταται πλέον ο ρεαλιστικός κίνδυνος η Ευρώπη να απωλέσει συνειδητά τις αξίες της επειδή η πλειονότητα των κοινωνιών νιώθει αποκομμένη από τις ραγδαίες εξελίξεις.

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΥΤΣΟΜΥΤΗ

Ο Γιάννης Κουτσόμυτης είναι αναλυτής

Δεν υπάρχει Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς Ιταλία

«Για μια ελεύθερη και ενωμένη Ευρώπη». Αυτός ήταν ο τίτλος του μανιφέστου που συνέταξε τον Ιούνιο του 1941 ο Αλτιέρο Σπινέλι στο Βεντοτένε, το νησί όπου είχε εξοριστεί από το φασιστικό καθεστώς. Το ιστορικό αυτό γεγονός αρκεί για να υπογραμμιστεί η τρομακτική έλλειψη ιστορικού βάθους που θα είχε η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση χωρίς την Ιταλία. Θα συμφωνούσαμε νομίζω όλοι πως ενωμένη Ευρώπη χωρίς την Ιταλία δεν μπορεί να υπάρξει, όπως δεν μπορεί να υπάρξει ευρωπαϊκή μεσαία τάξη χωρίς την ιταλική μεσαία τάξη. Οι λόγοι όμως δεν είναι μόνο ιστορικοί. Είναι και πολιτικοί, είναι και οικονομικοί, είναι και κοινωνικοί. Είναι ένα σύνολο προϋποθέσεων που εάν δεν ικανοποιηθούν δεν θα θέσουν απλώς την Ιταλία στο περιθώριο. Θα τη μετατρέψουν στον μεγαλύτερο συστημικό κίνδυνο με τον οποίο θα έχει έρθει αντιμέτωπο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα στην ιστορία του. Ο κίνδυνος δεν είναι αμελητέος εάν λάβει υπόψη του κανείς πως η ιταλική δεν είναι μόνο μια μεγάλη οικονομία. Είναι και εύθραυστη, όπως εύθραυστη είναι και η δημοκρατία της.

Είναι η δημοκρατία μιας χώρας που παρήγαγε ένα από τα απεχθέστερα πολιτικά προϊόντα, τον φασισμό. Σήμερα παρασύρεται στη δίνη ενός ακροδεξιού λαϊκισμού. Είναι λοιπόν ένα ερώτημα εάν το απεχθές αυτό πολιτικό προϊόν που γέννησε η κρίση στην Ιταλία θα γίνει ακόμη απεχθέστερο δυναμιτίζοντας την ευρωπαϊκή φιλελεύθερη δημοκρατία. Την απάντηση θα δώσει, ποιος άλλος; Η μεσαία τάξη της χώρας.

ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Περικλής Δημητρώπουλος είναι δημοσιογράφος στα «ΝΕΑ»

Η ευρωπαϊκή μεσαία τάξη αντέχει

Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες παραμένουν κοινωνίες μεσαίας τάξης. Οι ανισότητες αυξάνονται μετά τη δεκαετία του '80 (μεγαλύτερη είναι η αύξηση στην Ανατολική Ευρώπη, μικρότερη στις σκανδιναβικές χώρες). Τα ποσοστά των ενήλικων που ζουν σε νοικοκυριά μεσαίου εισοδήματος στη Δυτική Ευρώπη κυμαίνονται στην ευρύτερη περιοχή του 70%, έναντι 60% των ΗΠΑ. Στην περίοδο 1980-2017 το μέσο πραγματικό εισόδημα του χαμηλότερου 50% στην Ευρώπη αυξήθηκε κατά 37% έναντι μόλις 3% στις ΗΠΑ. Επομένως στην Ευρώπη η μεσαία τάξη βάλλεται αλλά αντέχει. Η διεύρυνση των ανισοτήτων και της πολλαπλής ανασφάλειας εξηγεί εν μέρει την άνοδο του εθνικολαϊκισμού και την αμφισβήτηση των φιλελεύθερων ευρωπαϊκών κεκτημένων. Η αντοχή της μεσαίας τάξης εξηγεί γιατί σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης οι φιλευρωπαϊκές δημοκρατικές δυνάμεις είναι πλειοψηφικές. Οι εθνικές πολιτικές (φορολογική, κοινωνική κ.λπ.) κάνουν διαφορά στο πώς προστατεύεται αποτελεσματικότερα η μεσαία τάξη. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές πρέπει να ενισχυθούν: Πρώτον, φορολογικός συντονισμός για την αποτροπή του βλαπτικού φορολογικού ανταγωνισμού που μειώνει τα έσοδα από τη φορολόγηση πολυεθνικών επιχειρήσεων και φορολόγηση επιχειρήσεων τεχνολογίας όπως οι Google και Facebook. Δεύτερον, επενδύσεις σε υποδομές, έρευνα, τεχνολογία, κατάρτιση, ανθρώπινο κεφάλαιο, με έμφαση τις νέες τεχνολογίες της 4ης Βιομηχανικής Επανάστασης. Και, τρίτον, μεταρρυθμίσεις στην ευρωζώνη: σταθεροποιητικός προϋπολογισμός που θα επιτρέψει την προστασία των επενδύσεων και την αποτροπή μεγάλων υφέσεων, κοινό ευρωπαϊκό σύστημα εγγύησης καταθέσεων που θα προστατεύει τις τράπεζες και τις αποταμιεύσεις στις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας.

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΥ

Ο Γιώργος Παγουλάτος είναι καθηγητής Ευρωπαϊκής Πολιτικής και Οικονομίας στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ετσι άλλαξε η Γαλλία

Επειτα από 7 μήνες διαδηλώσεων των Κίτρινων Γιλέκων, η Γαλλία άλλαξε. Η κυβέρνηση δεν έδωσε τη σωστή απάντηση στους διαδηλωτές, βέβαια και να ήθελε δεν μπορούσε. Γιατί; Διότι σήμερα στη Γαλλία, όπως και σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη, τρεις ή τέσσερις μεγάλες πόλεις παράγουν ένα σημαντικό μέρος του ΑΕΠ της χώρας. Έτσι αφήνει στην άκρη μεγάλο μέρος του πληθυσμού της: τη μεσαία τάξη. Οι άνθρωποι της μεσαίας τάξης υπάρχουν, αλλά δεν τους υπολογίζει κανείς. Φωνάζουν και δεν τους ακούει καμία κυβέρνηση. Το αποτέλεσμα το είδαμε στις ευρωεκλογές: η Ακροδεξιά εκμεταλλεύεται την κατάσταση και κερδίζει επικίνδυνα έδαφος.

ΤΗΣ ΑΛΕΞΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑ

Έτσι η Γαλλία άλλαξε, και συνεχίζει να αλλάζει προς το ακραίο. Ευθύνης αποδίδονται στον γάλλο πρόεδρο, ο οποίος τοποθέτησε την πολιτική διαμάχη μεταξύ του κόμματός του και του κόμματος της Λε Πεν, σαν αξιωματική αντιπολίτευση. Αφήνοντας να εννοηθεί ότι μια μέρα η Λε Πεν θα έρθει στην εξουσία. Αλλά και στη διαμόρφωση των προτεραιοτήτων της χώρας μέσα στην ΕΕ.

Η Αλεξία Κεφαλά είναι δημοσιογράφος στη «Figaro»

Πολιτικός και κοινωνικός κατακερματισμός

Τα τελευταία τριάντα χρόνια περίπου, η κατάρνηση των οικονομικών συνόρων, σε συνδυασμό με τις τεχνολογικές εξελίξεις, έφερε μεγάλες ανακατατάξεις τόσο μεταξύ χωρών όσο και στο εσωτερικό των χωρών. Η δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου στην περιοχή αυτή συνδέεται άμεσα με την παγκοσμιοποίηση. Αυξήθηκε ο πλούτος, αλλά και οι ανισότητες. Ήρθαν μετά η χρηματοπιστωτική κρίση και η μεγάλη ύφεση, κυρίως στην ευρωζώνη.

ΤΟΥ ΛΟΥΚΑ ΤΣΟΥΚΑΛΗ

Το κερασάκι στην τούρτα ήταν οι μεταναστευτικές πιέσεις των τελευταίων χρόνων. Όσοι αισθάνονται αδύναμοι και απροστάτευτοι σε μια εποχή μεγάλων αλλαγών εγκαταλείπουν σταδιακά τα παραδοσιακά μεγάλα κόμματα. Και το κενό που δημιουργείται έρχονται να καλύψουν κυρίως εθνικιστές και δημαγωγοί με εύκολες και ανώδυνες λύσεις σε σύνθετα προβλήματα. Ο πολιτικός και ο κοινωνικός κατακερματισμός είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, σε κάποιες χώρες περισσότερο από άλλες. Η νίκη κατά του λαϊκισμού προϋποθέτει συγκεκριμένα μέτρα και τολμηρές πολιτικές αλλαγές. Αλλιώς, κινδυνεύει όχι μόνον το ευρωπαϊκό εγχείρημα αλλά και η φιλελεύθερη δημοκρατία.

Ο Λουκάς Τσούκαλης είναι πρόεδρος του ΕΛΙΑΜΕΠ

Το στοίχημα της ολοκλήρωσης

Η συζήτηση για την κρίση της μεσαιας τάξης είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ίδια την υπόσταση της φιλελεύθερης Δημοκρατίας. Όταν όμως αναφερόμαστε στην φιλελεύθερη Δημοκρατία σήμερα έχουμε στο μυαλό μας τη Δημοκρατία όπως αυτή διαμορφώθηκε στις βιομηχανικές χώρες του Δυτικού κόσμου μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ

Για πρώτη ίσως φορά στη ιστορία η καταστροφική κρίση του 1929, η μακάβρια εμπειρία του φασισμού και του ναζισμού, το Ολοκαύτωμα και ο πόλεμος αποτέλεσαν ένα ιστορικό μάθημα. Η ίδια η διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης αποτελεί και το επιστέγασμα της κατανόησης της ανάγκης υπέρβασης του εθνικοκεντρικού παρελθόντος που τόσο είχε βασανίσει την ηπειρωτική Ευρώπη. Αυτές οι εξελίξεις σηματοδοτούν δηλαδή την ισχύ του λεγόμενου κείνσιανου παραδείγματος, που αποτέλεσε την πραγμάτωση του σοσιαλδημοκρατικού συμβολαίου. Με την εκλογή της Θάτσερ και του Ρίγκαν σηματοδοτείται η «στροφή στην ανισότητα». Το αποτέλεσμα ήταν το συνεχές άνοιγμα της ψαλίδας της κοινωνικής ανισότητας και η υπερσυγκέντρωση του πλούτου που άλλαξαν καθοριστικά τους όρους της κοινωνικής διαπραγμάτευσης. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η ενσωμάτωση της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία ολοκλήρωσε την επικράτηση του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού σε παγκόσμια κλίμακα.

Η αλλαγή της φορολογικής κλίμακας ήταν εις βάρος των μεσαίων στρωμάτων, που τελικά φορτώθηκαν το κόστος της συνολικής κοινωνίας. Το τέλος της κλασικής εργατικής βιομηχανικής τάξης και η ψηφιακή βιομηχανική επανάσταση σηματοδοτούν τη θεμελιακή αλλαγή των όρων κοινωνικής διαπραγμάτευσης. Η φτώχεια θα βαθαίνει και θα διευρύνεται, ενώ τα μεσαία στρώματα θα συρρικνώνονται και η Δημοκρατία θα τείνει όλο και περισσότερο σε ένα σύστημα ψηφιακής επιτήρησης και ανισότητας. Ο Τραμπ, ο Ορμπαν, η Λεπέν, ο απόλυτος ανορθολογισμός του Βρεξίτ, είναι ήδη το χειροπιαστό αποτέλεσμα των ανορθολογικών όρων συναίνεσης.

Αυτό είναι τελικά το στοίχημα της δημοκρατικής πορείας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Είναι πραγματικά ενδιαφέρον ότι η συρρίκνωση των μεσαίων στρωμάτων, που αποτελεί το λογικό αποτέλεσμα της πορείας της επιβολής του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος, αποτέλεσε, όπως τουλάχιστον το διατύπωσαν ο κ. Τσακαλώτος και ο κ. Χουλιαράκης, συνειδητό πολιτικό στόχο της ριζοσπαστικής αριστερής κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ. Το νεοφιλελεύθερο παράδειγμα έχει προφανώς πολλές ιδιόρρυθμες διαδρομές.

Ο Δημήτρης Χαράλαμπος είναι ομότιμος καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο ΕΚΠΑ

ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Η αλλαγή της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και της κυβέρνησης από μόνη της είναι μία πολύ σημαντική εξέλιξη, αλλά δεν αρκεί. Πρέπει να διαμορφώσει τις προϋποθέσεις για την εφαρμογή ενός σχεδίου ανασυγκρότησης.

Οι προϋποθέσεις αυτές είναι πρωτίστως πολιτικές. Χρειάζεται μία διαφορετική κυβερνητική αντίληψη, πρέπει να διαμορφωθεί μία διαφορετική αντίληψη του αντιπολιτεύσεσθαι. Δεν αρκεί ο ΣΥΡΙΖΑ να αντιληφθεί πως οφείλει να ασκήσει αυτοκριτική και να μεταβάλει τη στά-

ση του. Απαιτείται στρατηγική ήττα της λαϊκιστικής ανευθυνότητας. Εξίσου σημαντικές με τις πολιτικές προϋποθέσεις, είναι οι θεσμικές. Προκειμένου να έχουμε σταθερότητα, πρέπει να πετύχουμε την αποκατάσταση του κύρους των θεσμών, της Δικαιοσύνης, των ανεξάρτητων Αρχών, της Δημόσιας Διοίκησης, της Αυτοδιοίκησης. Οι θεσμικές προϋποθέσεις είναι και ηθικές και αισθητικές, καθώς τα προηγούμενα χρόνια κυριάρχησαν το ψεύδος, η χυδαιότητα, οι νέες μορφές διαπλοκής. Η αποκατάσταση του κράτους δικαίου δεν είναι πολιτικός ή προσωπικός ρεβανσισμός, αλλά θεσμική υποχρέωση.

Στην καρδιά του εθνικού σχεδίου ανασυγκρότησης βρίσκονται και οι δημοσιονομικές του προϋποθέσεις. Θα αργήσει η αποκατάσταση της διαρθρωτικής βλάβης της περιόδου 2015-2019. Αυτό όμως που μπορεί να γίνει αμέσως, είναι η ακύρωση της δραματικής πολιτικής του υπερπλεονάσματος που, τα τελευταία τρία χρόνια, δημιούργησε το πρόβλημα του φορολογικού, ασφαλιστικού και τελικά κοινωνικού εξανδραποδισμού της μεσαίας τάξης. Οι δυνάμεις της σημερινής συστημικής και δημοκρατικής αντιπολίτευσης έχουν υπερψηφίσει βασικά δημοσιονομικά μέτρα της απερχόμενης κυβερνητικής πλειοψηφίας και ως εκ τούτου έχουν δεσμευθεί πολιτικά και ηθικά σε αυτά. Έχουν αποδεχθεί την κατάργηση αντιμέτρων που συνδέονται με τη μη ισχύουσα μείωση του αφορολογήτου και ταυτόχρονα έχουν τις δικές τους επαγγελίες, τις δικές τους προεκλογικές προτάσεις και δεσμεύσεις, και η Νέα Δημοκρατία και το ΚΙΝΑΛ και όσα κόμματα μπορούμε να εντάξουμε στη δημοκρατική φιλεuropαϊκή αντιπολίτευση.

Βεβαίως, ακόμα σημαντικότερες είναι οι κοινωνικές προϋποθέσεις, γιατί το μεγάλο πρόβλημα του έθνους είναι οι αντοχές, οι φοβίες και τα όρια συμπεριφοράς της κοινωνίας. Η μεσαία τάξη είναι αυτή που ενοποιεί και συνθέτει την κοινωνία. Υπάρχουν όμως μη ορθολογικές,

φοβικές και συντηρητικές αντιδράσεις που εμφανίζονται ως αντισυστημικές, αντιευρωπαϊκές και ανεξαρτησιακές. Η κοινωνία είναι αμφίθυμη, αναγνωρίζει την ανάγκη για μεταρρυθμίσεις, αλλά κατά βάθος διατυπώνει αμφιβολίες και είναι επιφυλακτική απέναντι σε κάθε αλλαγή που αφορά τον καθένα προσωπικά, οικογενειακά ή επιχειρηματικά. Η μεσαία τάξη έχει μια αίσθηση έκπτωσης, είναι η εκπεσούσα από τον μικρομεσαίο παράδεισο της Μεταπολίτευσης. Αυτό το αίσθημα επηρεάζει τις συμπεριφορές μας σε όλα τα επίπεδα και βέβαια και τις εκλογικές.

Ο κοινός παρονομαστής πιστεύω πως είναι πια η απόλυτη σύγχυση για το τι είναι προοδευτικό και τι είναι συντηρητικό. Η κομμουνιστογενής Αριστερά εμφανίζεται πια ως η πιο συντηρητική δύναμη και το μεγάλο στοίχημα της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας είναι ακριβώς αυτό, να μπορεί να βρει τον εαυτό της υπό συνθήκες τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης. Στην πραγματικότητα συγκρούονται δύο αντιλήψεις περί πολιτικής, μία που είναι αξιακή και συμβολική και μία πραγματιστική, προοδευτική πολιτική αντίληψη. Το πρόβλημα, λοιπόν, είναι εάν μπορούμε στη χώρα μας να σχηματίσουμε μια τέτοια αντίληψη για αυτό που είναι πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και θεσμικά αναγκαίο, χωρίς να χάσουμε την επαφή μας με τις αξίες του ευρωπαϊκού κεκτημένου.

Στο πλαίσιο αυτό, η ανασύσταση της μεσαίας τάξης δεν είναι προϋπόθεση για την εφαρμογή του εθνικού σχεδίου ανασυγκρότησης, αλλά είναι αυτό καθαυτό το εθνικό σχέδιο ανασυγκρότησης. Η μεσαία τάξη, ευτυχώς, είναι το συνώνυμο της κοινωνικής συνοχής, όχι μόνο της κοινωνικής κινητικότητας. Είναι το προνομιακό κοινωνικό ακροατήριο των μεταρρυθμιστικών πολιτικών, η στέγη δημιουργικών, προοδευτικών δυνάμεων. Είναι ο κοινωνικός χώρος που διαθέτει, συντηρεί και αναπαράγει το μεγαλύτερο διανοητικό κεφάλαιο και συνδέεται με τον πολιτισμό, με τη δημιουργία και το ακαδημαϊκό και ερευνητικό προσωπικό. Είναι η κρίσιμη μάζα για τη συνολική κίνηση της οικονομίας.

Ποια είναι η σχέση της μεσαίας τάξης και του πολιτικού κέντρου; Το στοίχημα που χάθηκε κάποια στιγμή το 2015, φαίνεται τώρα να τίθεται με διαφορετικούς όρους. Όμως η εκλογική διασπορά της μεσαίας τάξης, παρά την ανταλλαγή που φαίνεται να καταγράφεται μεταξύ ΣΥΡΙΖΑ και Νέας Δημοκρατίας, είναι ένα γεγονός που σημαίνει ότι δεν έχει διατυπωθεί ένα αφήγημα, το οποίο να γίνεται αντιληπτό συνολικά από τη μεσαία τάξη ως το δικό της ηγεμονικό και προνομιακό πολιτικό αφήγημα. Αυτό πιστεύω ότι είναι το μεγάλο πρόβλημα. Η σχέση της μεσαίας τάξης με το πολιτικό κέντρο. Υπήρχαν οι προϋποθέσεις, αλλά απεδείχθη ότι αυτό ήταν δύσκολο εγχείρημα. Θέλω να ελπίζω ότι το κενό αυτό θα καλυφθεί εκ των πραγμάτων, γιατί η χώρα έχει ανάγκη να έχει μία εθνική προοπτική.

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα της ομιλίας του Ευάγγελου Βενιζέλου στο κλείσιμο των εργασιών του Κύκλου Ιδεών

«Στον πυρήνα του εθνικού σχεδίου ανασυγκρότησης»